

Лекція 1

Тема:

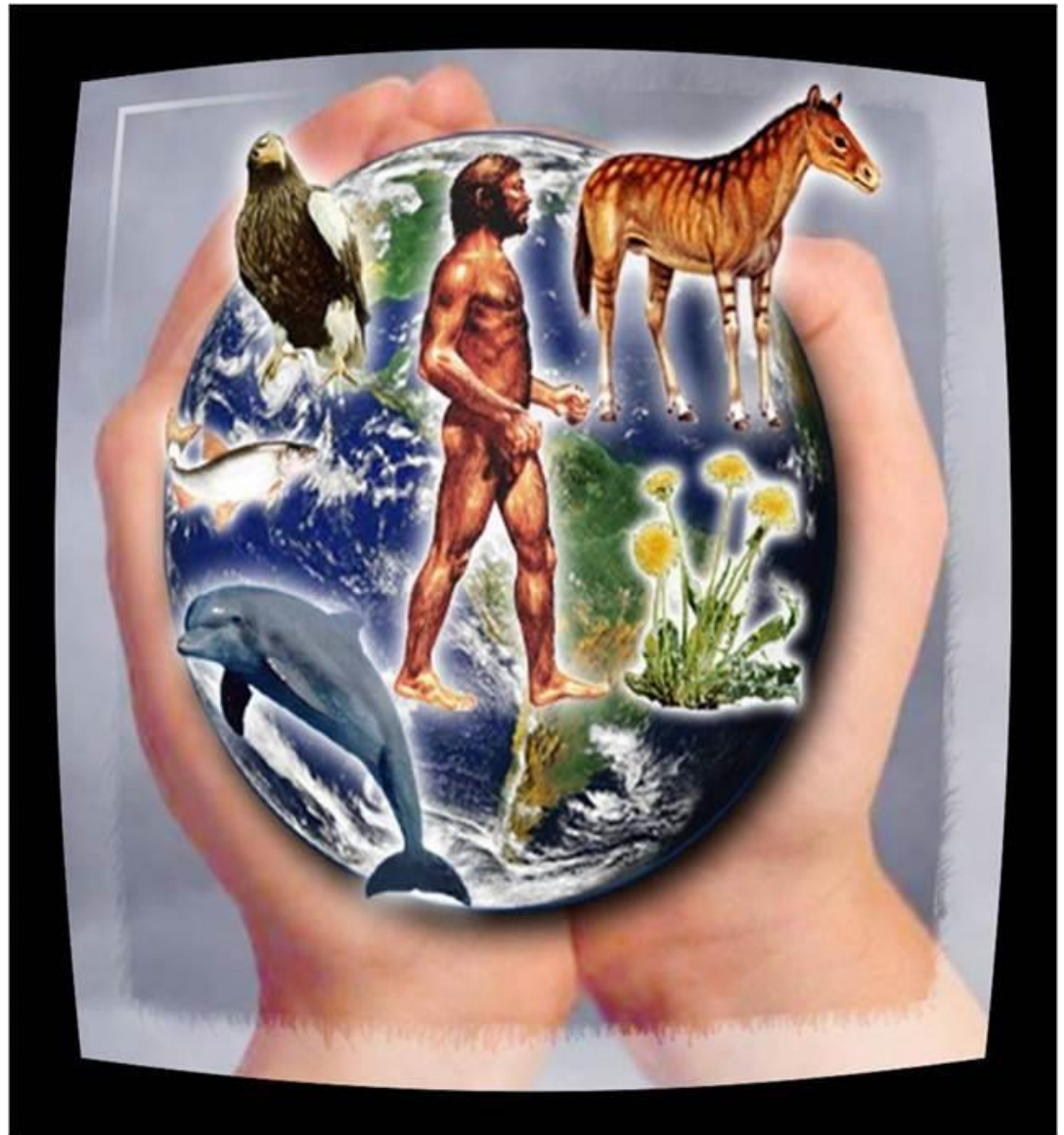
Молекули.

Клітини. Тканини.

**Системи органів
людини**

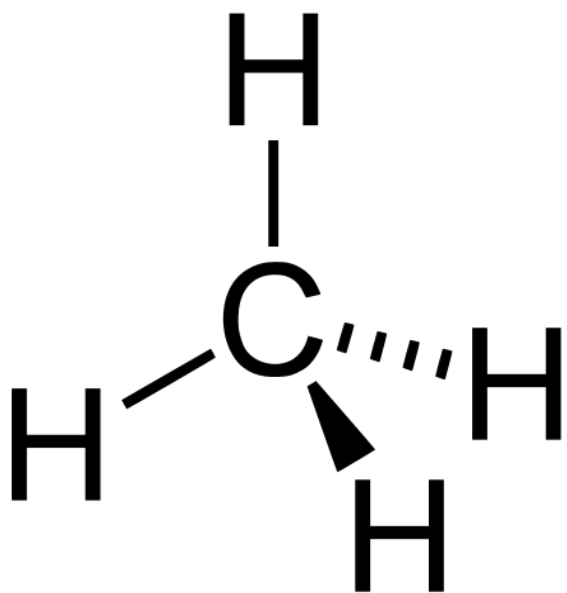
План:

1. Біомолекули.
2. Клітинна мембрана.
3. Клітини прокаріотів та еукаріотів.
4. Епітеліальні і сполучні тканини.
5. Спеціалізовані тканини – м'язова і нервова.
6. Орган і система органів.

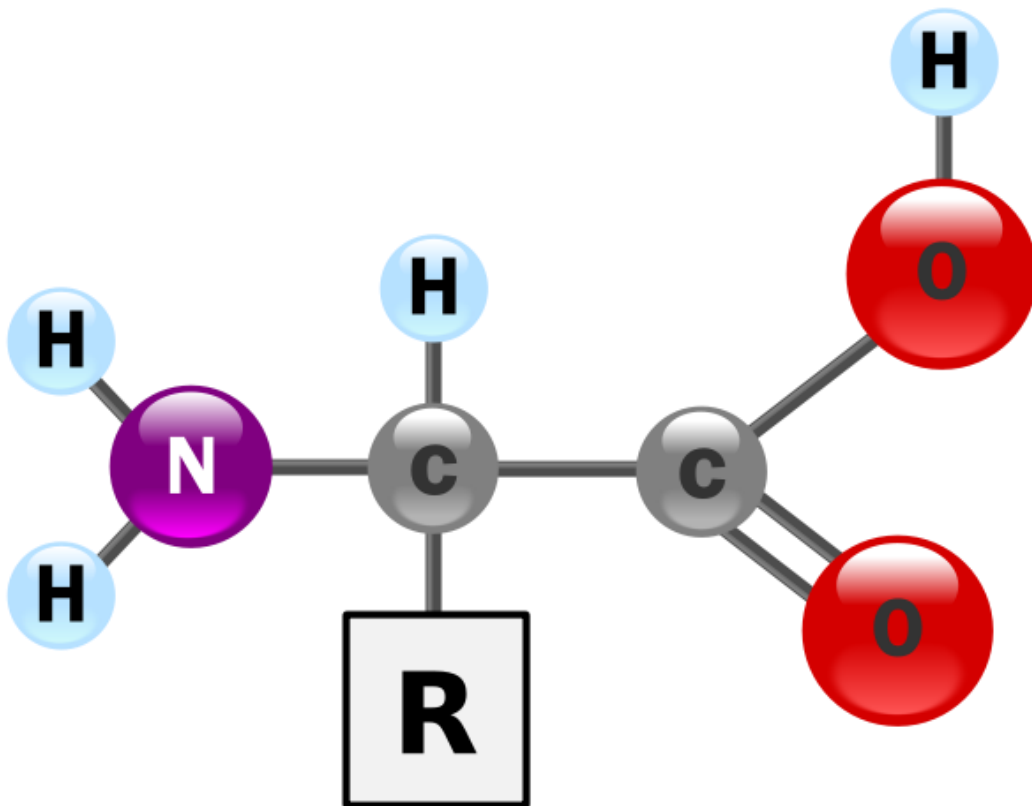

* Органічні молекули – це похідні чотирьохвалентного атому Карбону, який може утворювати ланцюжки.

* Хімічні властивості та різноманітність органічних молекул забезпечується приєднанням до Карбону функціональних груп.

Метан

Амінокислота

Хімічний склад клітини

Органічні речовини

Неорганічні речовини

Прості молекули:

- вуглеводи (глюкоза, сахароза)
- вітаміни, гормони
- амінокислоти
- нуклеотиди (АТФ, НАДФ)

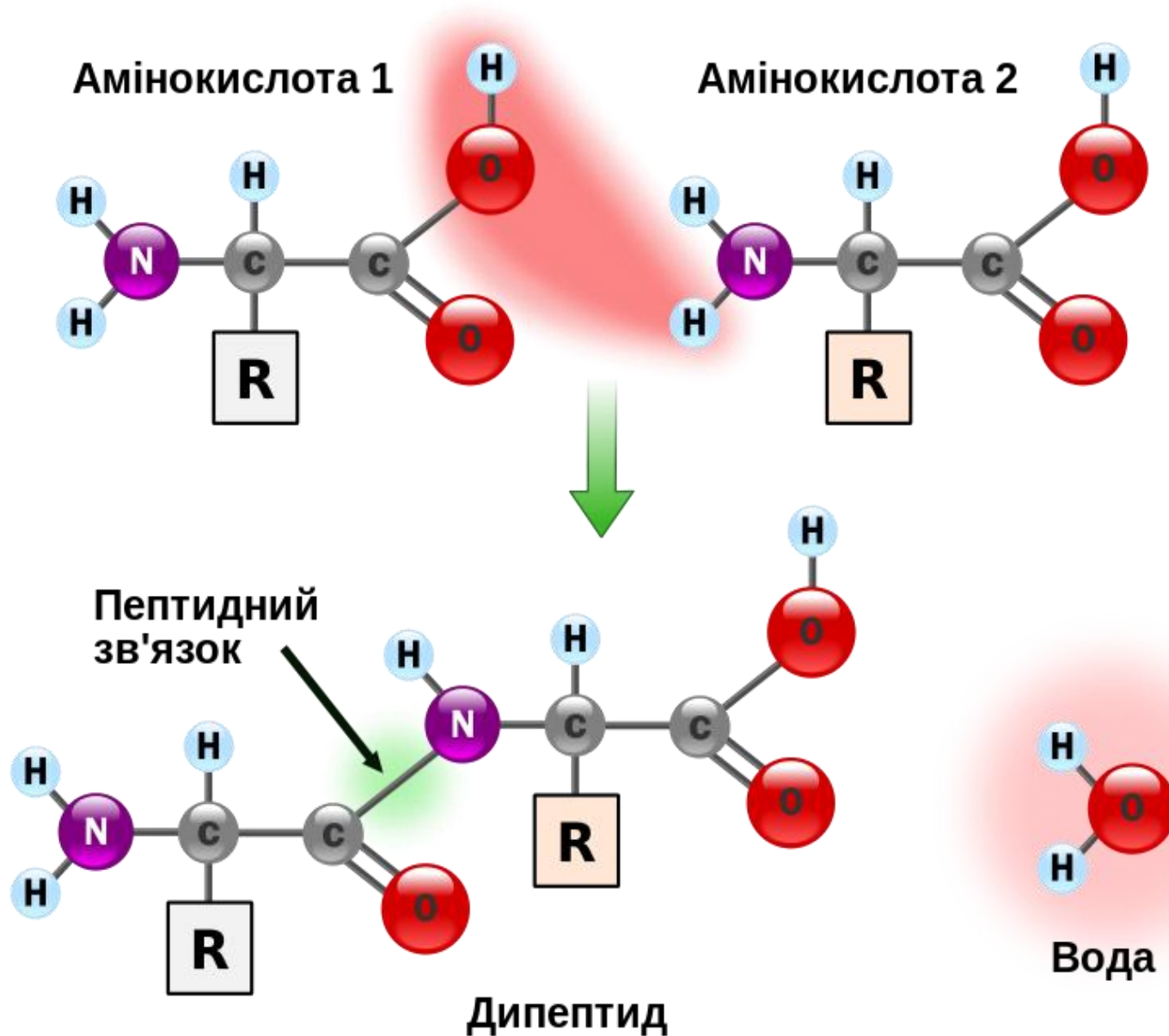
Макромолекули

- полісахариди (крохмаль, глікоген, целюлоза)
- білки (пепсин, гемоглобін, колаген)
- полінуклеїнові кислоти (ДНК, РНК)

- сполуки (вода, фосфати кісток);

- іони (K^+ , Na^+ , HCO_3^-)

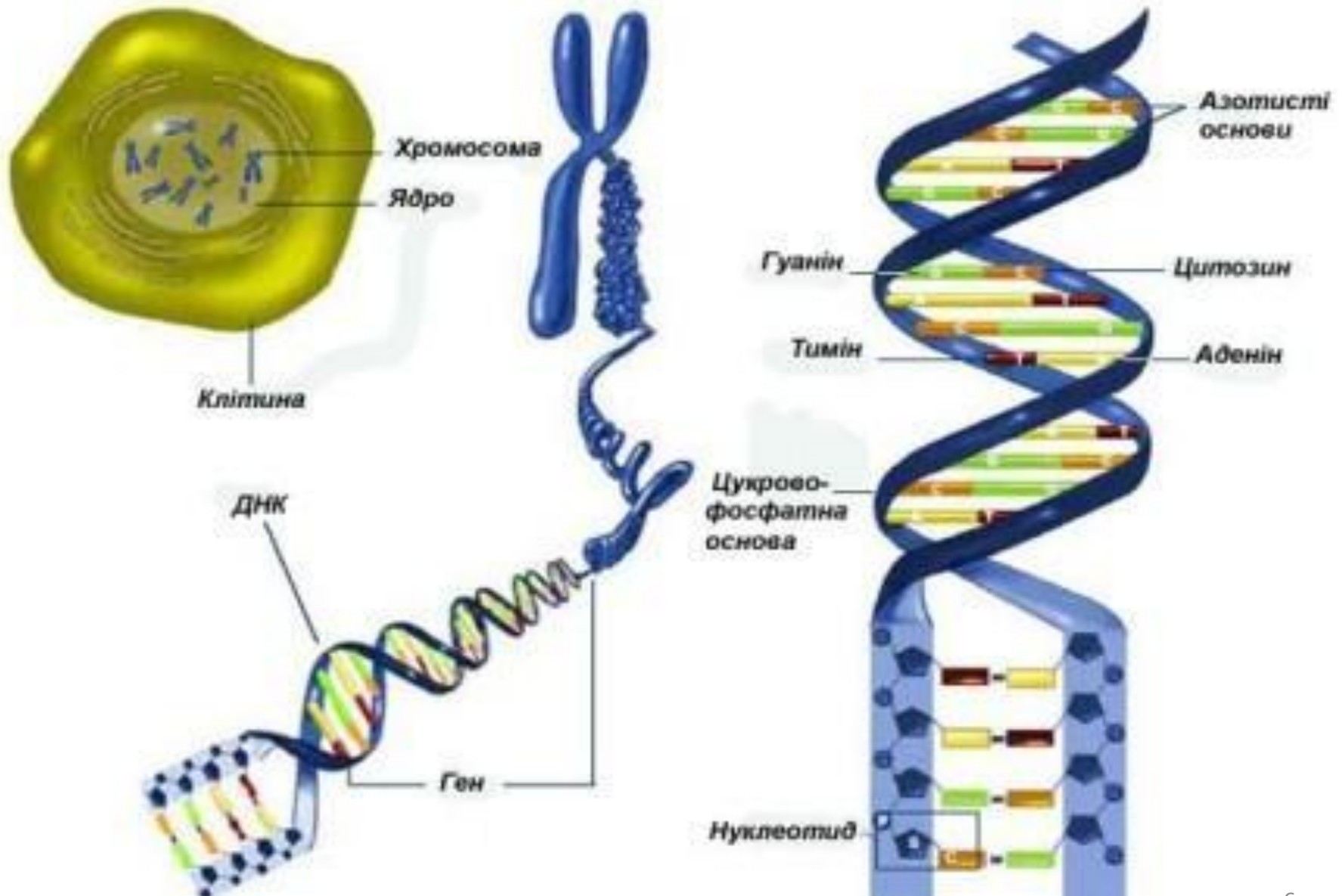
Білки – полімери, мономерами яких є амінокислоти.

Класифікація білків за їх функціями

Клас білків	Приклади
Джерело енергії	Клейковина пшениці, міозин м'язів
Ферменти	Трипсин, амілаза, пепсин
Транспортні білки	Гемоглобін, міоглобін, цитохром С
Харчові та запасливі білки	Казеїн, альбумін, феритин
Скорочувальні білки	Актин, міозин, тубулін
Структурні білки	Кератин, фіброїн, колаген, еластин
Захисні білки	Фібриноген, імуноглобуліни
Антибіотики	Неокарциностатин, актиноксантин
Токсини	Ботулічний і дифтерійний токсини
Рецепторні білки	Родопсин, холінорецептори

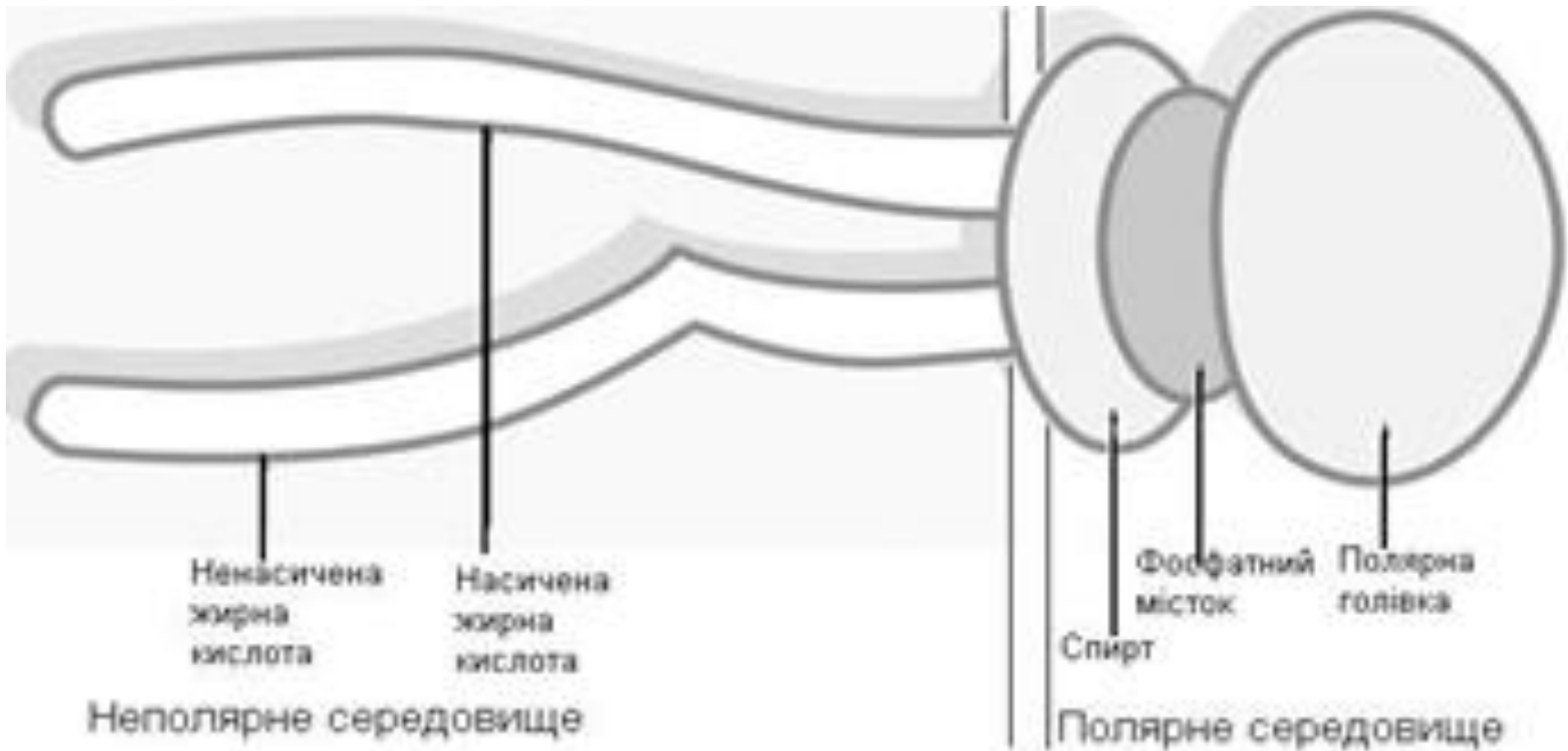
Дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК)

Властивості ДНК

- ДНК містить інформацію про всі властивості клітини, яка передається у спадок під час поділу клітини
- Сукупність усіх молекул ДНК однієї клітини даного організму, які несуть набір спадкових ознак, називається геномом. У клітинах кожного типу активна лише та частина спадкової інформації, яка визначає особливості даної клітини
- ДНК – найбільша молекула клітини. Сумарна фізична довжина 46 ДНК однієї клітини людини становить приблизно 2 м. Сумарна довжина геному всіх клітин людського тіла приблизно $2 \cdot 10^{10}$ км
- При статевому розмноженні організм отримує половину ДНК від батька, а половину – від матері

Ліпіди – це велика група гідрофобних органічних речовин, різних за будовою, хімічним складом та біологічними функціями.

Цитологія – біологічна наука, яка вивчає особливості будови і функціонування клітин.

Клітинна теорія

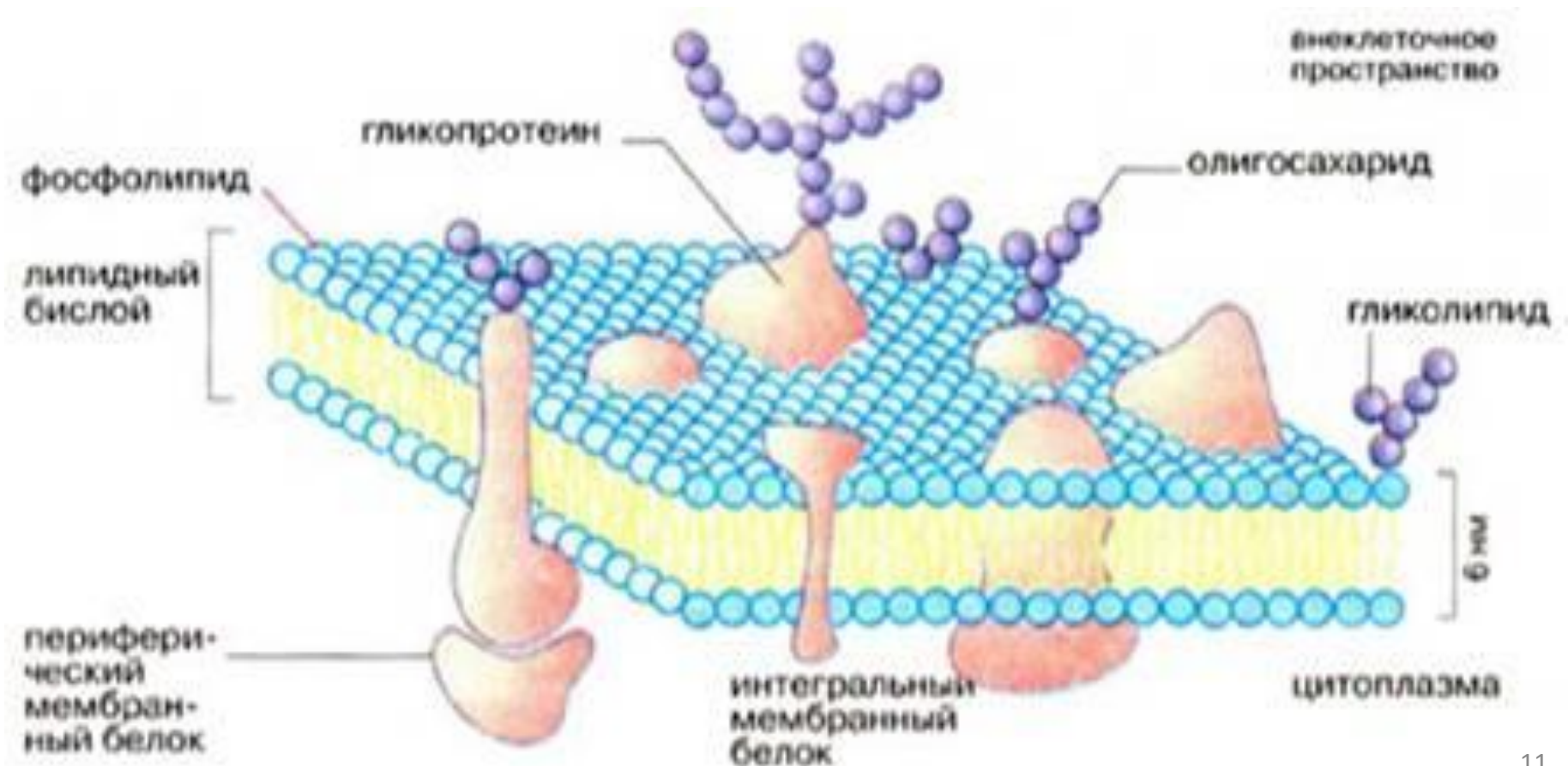
- Клітина – це основна одиниця структури живих організмів.
- Клітина – елементарна функціональна одиниця живого.
- Клітини різних організмів гомологічні (подібні) за своєю будовою.
- Розмноження клітин відбувається шляхом поділу вихідної клітини.
- Багатоклітинні організми – це складні ансамблі клітин, об'єднані у цілісну систему тканин і органів, які тісно пов'язані між собою через міжклітинні, гуморальні і нервові форми регуляції.

Плазматичною (або цитоплазматичною) називають мембрану, яка відділяє клітину від зовнішнього середовища

- Однією з найважливіших характеристик клітин є характеристика її оболонки або мембрани. Саме завдяки цим структурам живі істоти відділяються від навколишнього середовища, створюючи якісно нову форму існування хімічних елементів у природі – живу речовину.
- Прокаріотичні клітини оточені однією зовнішньою мембраною.
- Еукаріотичні клітини мають внутрішні оболонки, які забезпечують розділення функцій і властивостей середовища всередині клітини.
- Виникнення спеціальних оболонки всередині клітини було одним з вирішальних етапів у розвитку життя взагалі.

Біологічні мембрани

- * Плазматична мембрана універсальна для всіх клітин.
- * Це найтонша плівка товщиною 10 нм.
- * Мембрана постійно рухається і забезпечує транспорт речовин з клітини і в клітину.

Мембранний транспорт

Транспорт малих молекул

Проста дифузія – безпосередньо через ліпідний бішар за градієнтом концентрації

Полегшена дифузія – за допомогою білків-переносників та білкових каналів за градієнтом концентрації

Активний транспорт – рух проти градієнту концентрації з використанням енергії

Транспорт макромолекул і часток

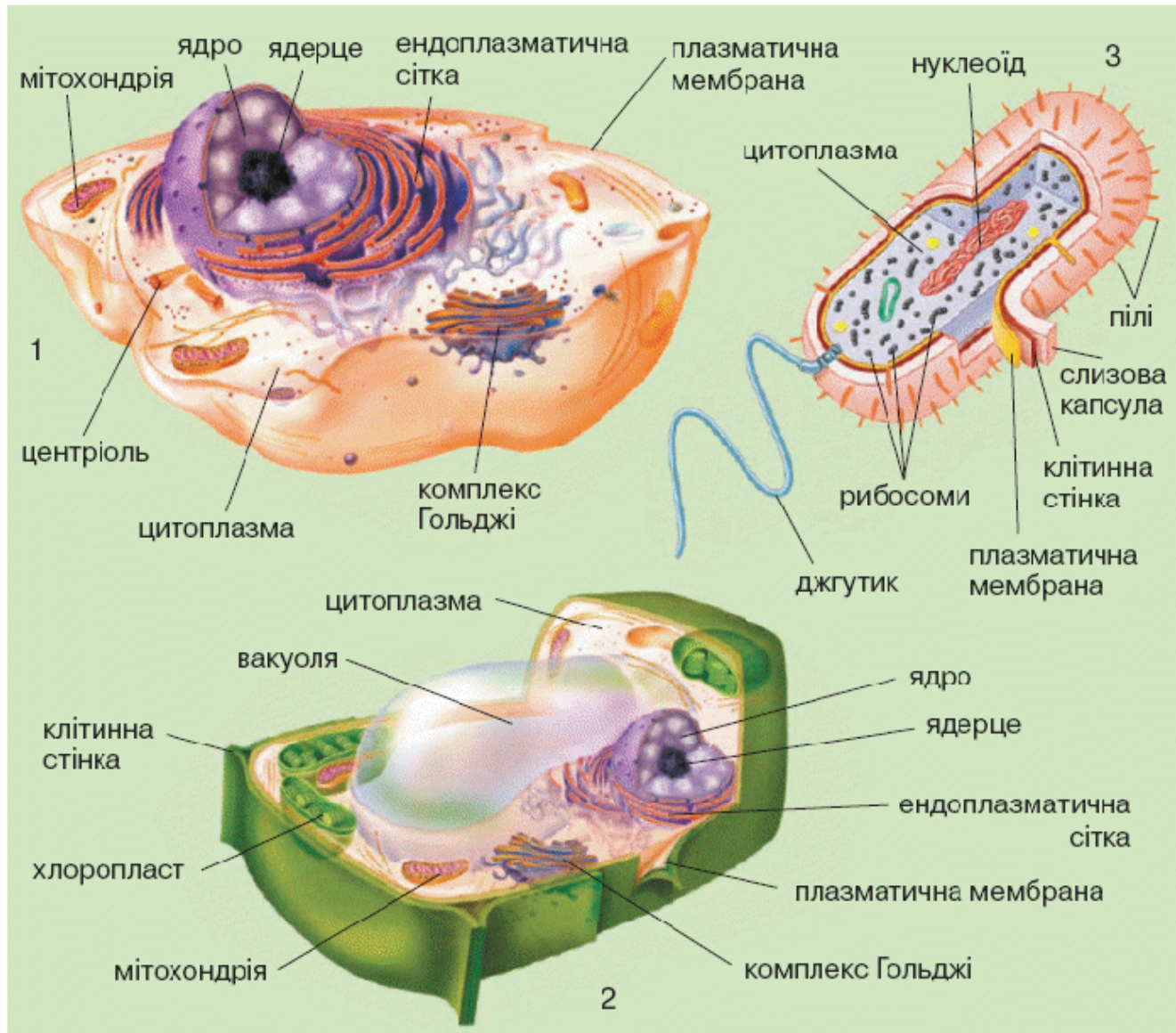
Екзоцитоз – винесення речовин за межі клітини у мембранних пухирцях (піноцитоз – рідини, фагоцитоз – тверді речовини)

Ендоцитоз – надходження речовин в клітину

Мембранний транспорт

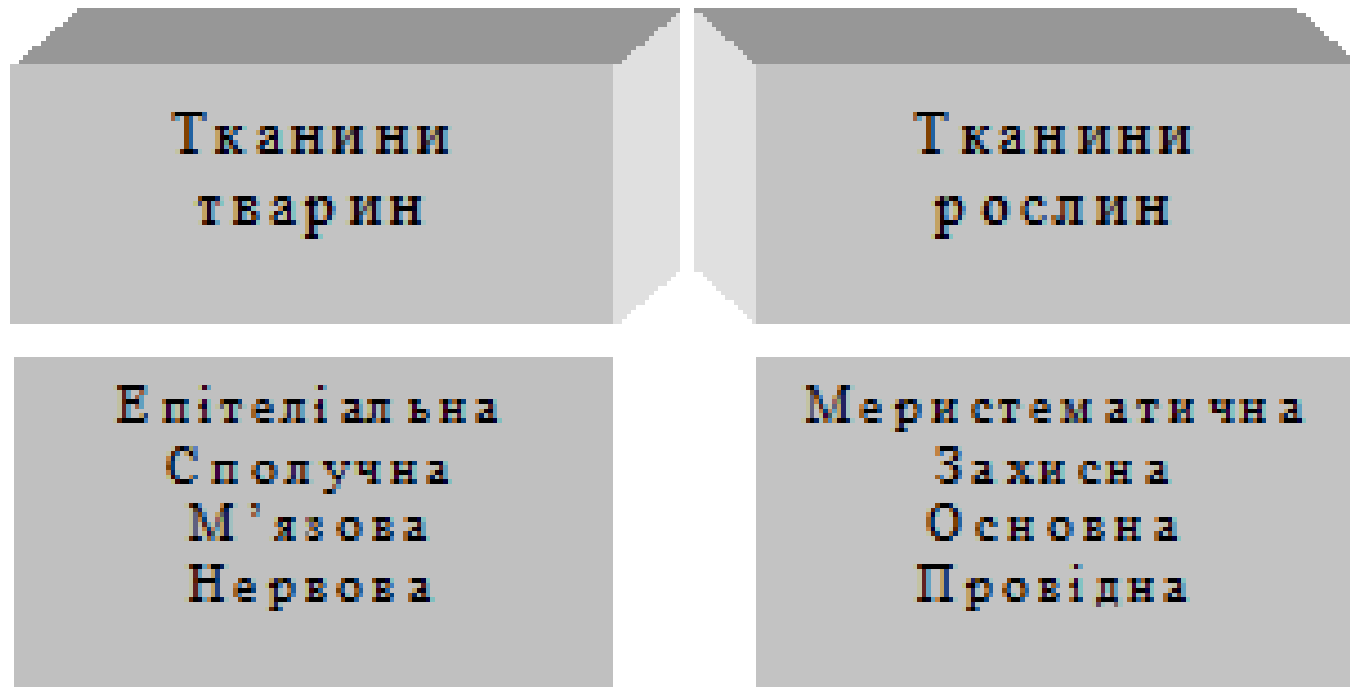
- * Різницю концентрацій речовин по обидві сторони плазматичної мембрани називають градієнтом концентрації, а різницю електричних зарядів – мембранним потенціалом. Обидва градієнти разом складають електрохімічний градієнт.
- * Рух хімічних речовин за градієнтом названий пасивним транспортом. Він не потребує додаткових затрат енергії.
- * Рух хімічних речовин проти градієнта концентрації чи заряду називається активним транспортом. Він можливий лише при умові використання енергії.
- * Процес утворення везикул для транспорту речовин всередину клітини називають ендоцитозом, а назовні – екзоцитозом.

Будова клітин

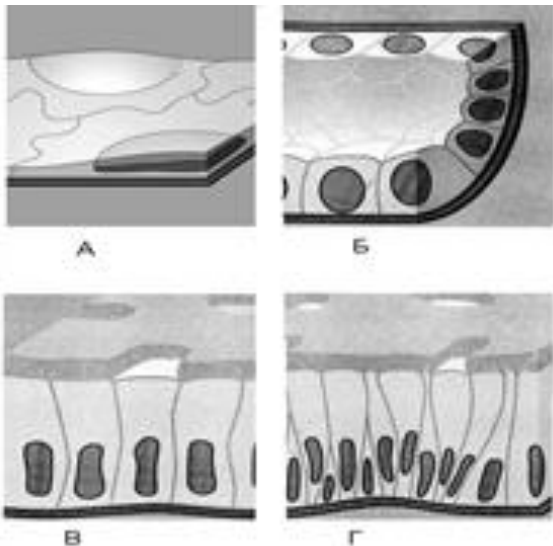
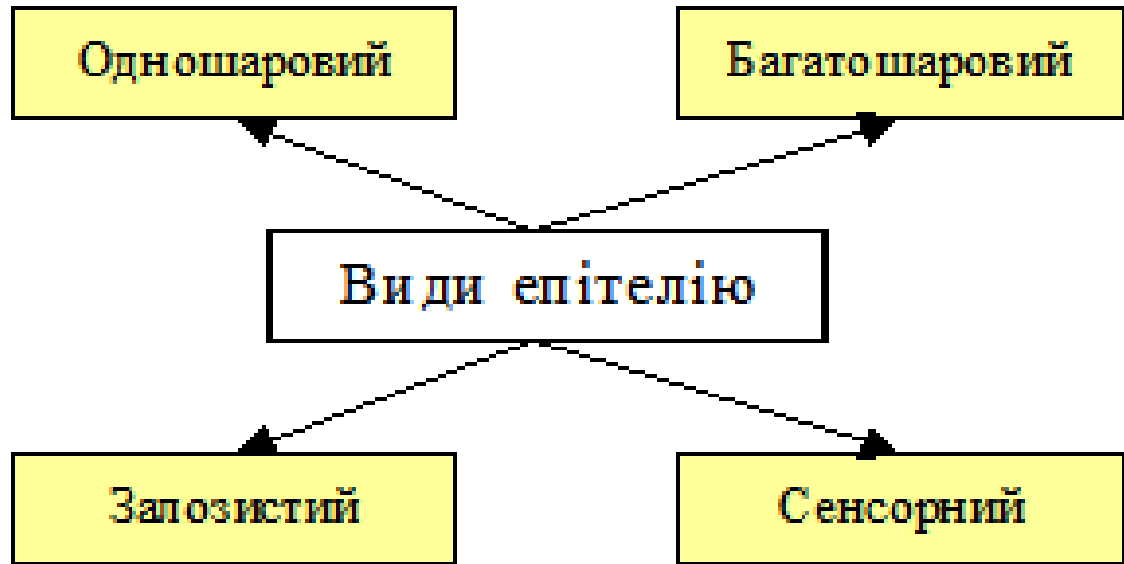
► Мал. 14.2. Будова клітин: тваринної (1); рослинної (2); бактеріальної (3)

- * Тканини – це система клітин та позаклітинних структур, спільних за походженням, подібних за будовою і функціями.
- * Наука, що вивчає будову, функції і взаємне розташування тканин, називається гістологією.
- * Загальним і для рослин, і для тварин є те, що чим вище організована істота, тим більш різноманітні групи клітин, з яких формується її тіло.

Епітеліальні тканини

Епітеліальна тканина (епітелій) складається з клітин, які щільним шаром покривають поверхню тіла або вистилають внутрішні органи.

Функції епітелію:

- * захист (захищає нижчі шари клітин від механічних пошкоджень, висихання, шкідливих хімічних речовин та бактерій);
- * всмоктування (всмоктує поживні речовини і воду);
- * секреція (виділяє продукти обміну чи речовини, які використовуються організмом);
- * сприйняття подразнень (чинників навколишнього середовища).

Класифікація сполучної тканини

А	Ембріональні сполучні тканини			
	1	Мезенхімна (наповнююча) сполучна тканина		
	2	Слизова сполучна тканина		
В	Власне сполучні тканини			
	1	Пухка сполучна тканина		
	2	Щільна сполучна тканина		
		А)	Нерегулярна сполучна тканина	
		Б)	Регулярна сполучна тканина	
			(1)	Колагенова
	(2)	Еластинова		
	3	Ретикулярна сполучна тканина		
4	Жирова сполучна тканина			
С	Спеціалізовані сполучні тканини			
	1	Хрящ		
	2	Кістка		
	3	Кров		

Сполучна тканина

* Сполучні тканини – це група тканин, різних за будовою і функціями, та широко представлених у організмі, які мають подібне співвідношення між клітинами і позаклітинним матриксом.

* Позаклітинний матрикс у сполучній тканині називають основною речовиною.

Залежно від особливостей будови матриксу і функцій сполучної тканини основна речовина може бути:

- волокниста (наприклад, власне сполучна тканина);
- тверда (наприклад, кістка);
- рідка (наприклад, кров).

У залежності від функцій, сполучну тканину поділяють на такі групи:

- трофічна (кров, лімфа);
- опорно-трофічна (жирова, ретикулярна, пухка, щільна);
- опорна (хрящова, кісткова).

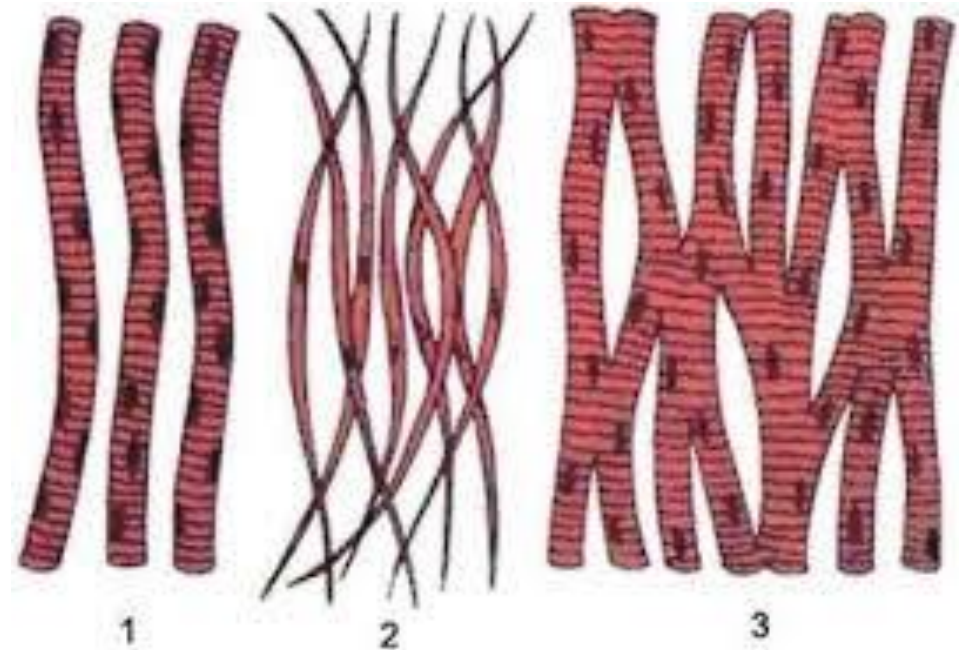
М'язова тканина

* М'язова тканина – це високоспеціалізована тканина, здатна до скорочень, яка забезпечує рух організму і його окремих частин.

* Вона утворена тісно укладеними довгастими клітинами (м'язовими волокнами), які утримуються разом сполучною тканиною.

* У організмі людини м'язова тканина представлена трьома основними типами:

- посмуговані або скелетні м'язи (1);
- непосмуговані або гладенькі м'язи (2);
- особливий тип посмугованих м'язів або серцеві м'язи (3).

Нервова тканина

- * Нервова тканина утворена високоспеціалізованими клітинами нейронами, які здатні сприймати і передавати нервові імпульси.
- * Основу нервової тканини формують особливі високоспеціалізовані клітини мають назву нейронів, різноманітні допоміжні клітини та сполучнотканинної оболонки.
- * Кожен нейрон має:
  - тіло (перикаріон) – розширену частину яка містить ядро та інші клітинні компартменти;
  - відростки – один або декілька виростів цитоплазми.
- * Підтримуючі клітини (нейроглія) – це клітини, які забезпечують захист і живлення нервових клітин.

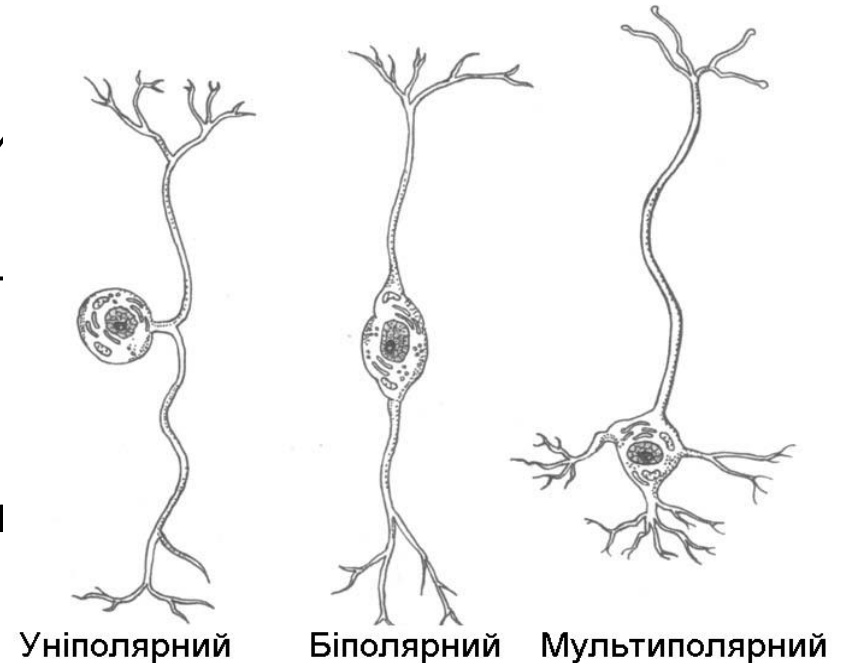
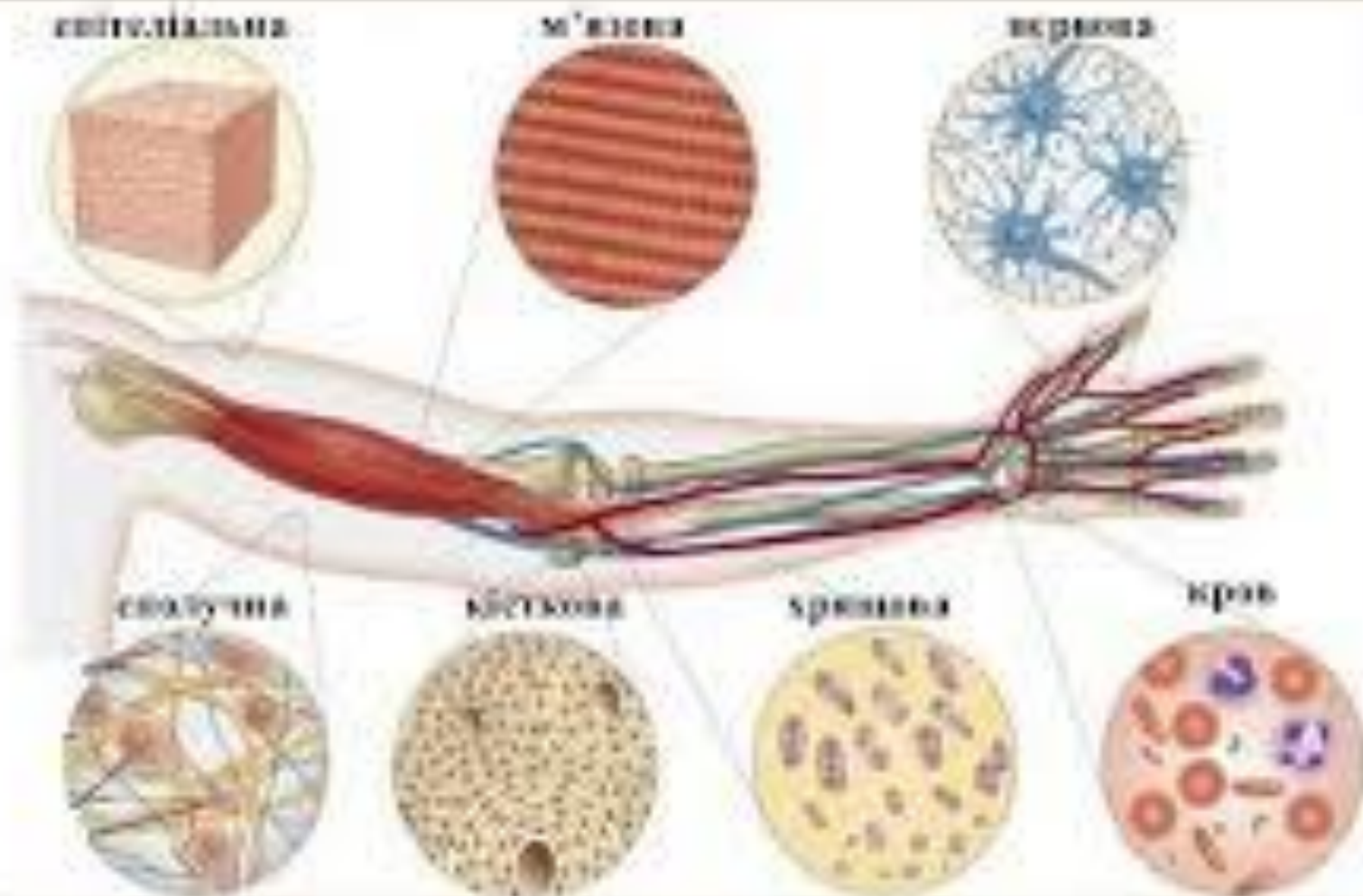

Рис. 2.4. Типи нейронів

До складу одного органу, як правило, входить декілька тканин.

Орган – це частина тіла, яка має певну форму і будову та виконує специфічні функції

- * Орган формують тканини різних типів.
- * Практично кожний орган людини утворений трьома шарами тканин або оболонок:
  - епітеліальною, яка, як правило, обернена до навколишнього середовища;
  - м'язовою, яка утворена, головним чином, гладенькими м'язами;
  - сполучнотканинною, яка обернена до внутрішнього середовища організму.
- * Дуже тоненькі органи, наприклад, найтонші капіляри і альвеоли легень, мають лише одну епітеліальну оболонку.
- * Деякі органи мають м'язову оболонку, утворену серцевими (серце) і посмугованими (наприклад, перша третина стравоходу) м'язами.

Фізіологічні системи органів – це їх об'єднання, направлене на виконання окремих фізіологічних функцій.

На думку деяких фізіологів у людини є одинадцять фізіологічних систем органів:

- система кровообігу – переносить речовини всередині організму;
- система органів дихання – забезпечує надходження в кров кисню і звільнення від вуглекислого газу;
- система органів травлення – забезпечує надходження їжі, перетравлення її до простих речовин і всмоктування останніх;
- система органів виділення – забезпечує видалення продуктів обміну з організму;
- покривна система – покриває ззовні тіло і захищає його;

Фізіологічні системи органів – це їх об'єднання, направлене на виконання окремих фізіологічних функцій.

- скелетна система – служить опорою для організму, забезпечує можливість руху;
- м'язова система – виконує рухову функцію як для організму в цілому, так і для окремих органів;
- нервова система – проводить імпульси по всьому тілу і об'єднує діяльність інших систем;
- сенсорна система (система органів чуття) – сприймає подразнення від зовнішнього світу і різних ділянок тіла;
- ендокринна система – виконує роль додаткового координатора функцій організму;
- органи розмноження – забезпечують подальше існування виду.